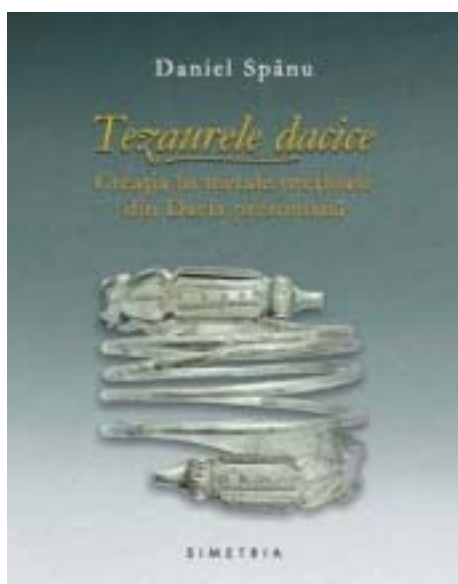

Constantin Basarab

O sinteză necesară privitoare la tezaurele dacice

Din deloc neglijabila producție istoriografică românească¹ de la începutul acestui al doilea deceniu al mileniului III, nu se putea să nu ne atragă atenția recenta lucrare a lui Daniel Spănu, “Tezaurele dacice”². În termeni tehnoredacționali, dimensiunile acestei lucrări – prezentate a constitui interfața editorială a unei teze de doctorat – sunt cu adevărat impresionante: 476 de pagini și planșe format 220x280 mm, în comparație cu care oricare dintre volumele ediției academice a *Istoriei Românilor* ori *The Cambridge Ancient History*, ba chiar și ediția-monument a *Geticei* lui Vasile Pârvan din 1982, au aspectul unei biciclete pe lângă ultimul model Dacia Renault. Aparențele sunt, fatalmente, înșelătoare – și dacă acordăm atenție acestor aspecte tehnoredacționale, prea puțin imputabile autorului și lucrării propriu-zise, este pentru că am constatat proliferarea, în ultimii ani, a formulei editoriale “chirpici”. O examinare tehnică a volumului semnat de Daniel Spănu ne arată că: a) din cele 476 de pagini, 10 (altele decât paginile de gardă/contragardă) sunt complet goale; 195 sunt ocupate cu reprezentări grafice, multe dintre ele regăsite și în textul propriu-zis al lucrării, a căror supradimen-

sionare nu aduce nici un plus de informație și claritate, ba chiar dimpotrivă, și care ar fi putut fi redat decent pe un sfert din spațiul alocat; 18 pagini sunt ocupate de ceea ce ar putea fi numită o “bibliografie extinsă”, aproape jumătate din titlurile consemnate neavând acoperire directă, prin citate sau trimiteri referențiale, în corpul lucrării efective; 43 de pagini sunt ocupate de un catalog al descoperirilor, la

¹ În cursul anilor 2011-2012, am identificat (și suntem convinși că nu am reușit o inventariere exhaustivă) peste 84 de titluri editoriale dedicate integral sau parțial mileniilor I î.Hr.-I d.Hr. – incluzând aici reviste științifice editate de instituții oficiale de cercetare istorică din România și Republica Moldova, sau cărți de autor care respectă formalismul lucrărilor academice. Nu putem să nu observăm că mai mult de 60% din numărul acestor volume este publicat în alte limbi decât limba română, iar acest lucru nu are de-a face decât arareori cu preocuparea pentru diseminarea rezultatelor cercetării românești, întrucât cele mai multe traduceri prezintă spețe de cercetare rutinieră sau retraduceri ale unor articole deja publicate în alte două sau mai multe limbi. Dacă ne raportăm doar la articolele inedite, avem a constata că aproape două treimi abordează fie aspecte de cercetare rutinieră (de genul rapoartelor de săpătură arheologică ori a revenirilor redundante asupra unor aspecte deja tratate, uneori chiar de același autor), ceea ce face ca, de fapt, să ne aflăm în fața unui progres limitat, în termeni cantitativi, al cercetării istorice românești. Chiar și așa, trebuie să recunoaștem faptul că istoriografia românească a dobândit în ultimul deceniu dimensiuni cu adevărat industriale, fie și dacă avem în vedere numai cercetarea mileniilor „I ante – I post”.

² Daniel Spănu, *Tezaure dacice – Creația în metale prețioase din Dacia preromană*, ed. Simetria București, 2012, ISBN 978-973-1872-28-5

a cărui elaborare autorul are o limitată contribuție personală; în fine, 34 de pagini sunt rezervate unor rezumate în limbile engleză și germană. Lucrarea propriu-zisă are, așadar, o întindere de circa 170 de pagini (doar o treime din ansamblul apariției editoriale), fapt care se traduce, în termeni tehnoredacționali, printr-un cost inutil, ca-re-l privează pe autor, implicit și rezultatul muncii sale, de o circulație mai bună, altminteri pe deplin meritată, a cărții³.

Vom examina în cele ce urmează acest corp propriu al lucrării lui Daniel Spănu, sperând să vă convingem că, în pofida elementelor parazitare introduse de neinspirata formulă tehnoredacțională și a unor inegalități intrinseci, ne aflăm, totuși, în fața unei cercetări valoroase și a unui autor cu adevărat performant. Începem prin a preciza că primele trei capitole⁴, care urmează rețeta canonică a enunțării și delimitării obiectului cercetării, precum și a definirii stadiului investigațiilor anterioare, sunt judicioase și echilibrat formulate, atât ca pondere în economia lucrării, cât și ca formulare și abordare metodologică. Capitolul IV⁵ marchează intrarea în obiectul propriu-zis al cercetării, prilejuind autorului nu doar trecerea în revistă a descoperirilor ce constituie “materia primă” a investigației sale, ci și formularea unor observații valoroase, precum semnalarea rarității pieselor descoperite în contexte legate de incintele fortificate sau sanctuarele dacice de secol I î.Hr.-I d.Hr. (firesc, am comenta, dacă avem în vedere că zonele acestor sedii ale puterii au fost supuse deposedării sistematice încă de la cucerirea romană), dar și caracterul posibil excepțional al depunerilor de tezaur în tumuli. Următorul capitol constituie, din păcate, principalul punct slab al tezei, redactarea sa fiind marcată de sindromul abuzului de clasificare, pe care-l resimte o mare parte a cercetării arheologice de la noi (și nu numai) din ultimele trei-patru decenii⁶. Faptul că, spre exemplu, autorul propune – pe baza, subliniem, a unor descoperiri de serie scurtă, susceptibile de rapide reformulări datorate unor descoperiri viitoare și, mai ales, irelevante pentru producția artizanală, cert preindustrială, a pieselor analizate – două grupe și șapte subgrupe de clasificare doar pentru brățările circulare, nici nu are motivare metodologică, nici nu este valorizat, fie și de o manieră discutabilă, de autor în desfășurarea ulterioară a lucrării. Considerăm că absența acestui capitol (ori, eventual, tratarea sa concentrată, laolaltă cu ceea ce a format capitolul VII⁷) ar fi degrevat teza de un balast textual, al cărui efect este acela de a oculta aspectele esențiale ale cercetării, respectiv, formulările și contribuțiile valoroase ale autorului. În schimb, capitolul VI are și deplină motivare, și abordare ponderată în economia întregii lucrări, aici formulându-se, nu neapărat în termeni de originalitate, dar judicios și binevenit, ipoteza reciclării argintului în activitatea de orfevrărie din Dacia pre-romană, dar și problema utilizării etaloanelor monetare – aceasta din urmă, în opinia noastră, meritând o dezvoltare mai amplă, dat fiind importanța sa pentru ilustrarea gradului de elaborare și funcționare a pieței economice interne a regatului de Sarmizegetusa⁸. Foarte util și judicios tratat este și capitolul VIII⁹, care – este, din nou, o opțiune personală – ar fi meritat de asemenea dezvoltat, cel puțin pe câteva din dimensiunile problematizate aici. Spre exemplu, observația formulată de autor cu privire la raritatea combinațiilor complexe de motive ornamentale poate sugera (fie și doar dacă le raportăm la bogăția și logica ornamentistică a tezaurilor traco-getice din epoca princiară) o evoluție în direcția de-

³ Volumul a fost tipărit în doar 500 de exemplare așa-zis „de lux”, în vreme ce, dacă ar fi fost redactat în condiții decente, ar fi putut atinge, la aceleași costuri, un tiraj aproape de patru ori mai mare.

⁴ Capitolul I „Introducere (pg. 15-19); Capitolul II „Istoricul cercetării” (pg. 20-26); respectiv, Capitolul III „Starea și relevanța informației” (pg. 27-31).

⁵ „Contextele arheologice: așezări, morminte, tezaur” (pg. 32-39)

⁶ Nu putem să nu semnalăm (și să nu amendăm totodată) această frenezie a aplicațiilor taxonomice: se formulează clasificări, cu sau fără obiectul de aplicare (uneori, pe baza unei „serii” de doar două-trei piese sau nici măcar atât, altele pe baza unor descoperiri nesigure sau pe considerente pur ideatice), dar mai ales fără cea mai mică preocupare pentru utilitatea gnoseologică și valoarea de întrebuințare a categoriilor relevate de clasificările propuse – care nu conduc (și, prin natura mulțimilor ordonate, nu pot conduce) nici la evidențierea unor surse de difuzare, nici la constatarea unor fenomene culturale ș.a.m.d.

⁷ „Tehnici de execuție și ornamentare” (pg. 94-99), unde se pune în discuție, fără nici o relevanță, în termeni de „ghidul meseriașului amator”, faptul că în procesul de realizare a piesei analizate se folosește întâi dalta și apoi poansonul

⁸ Apreciem că nu se poate pune la îndoială faptul că dacii au utilizat etaloane monetare (acestea fiind detectabile, direct sau indirect, încă de la apariția monetăriei geto-dacice, ca varietate regională a celei asociate așa-numitului „imperiu macedonean” din secolul IV î.Hr.), rămânând în discuție doar evoluția și formele de reglementare a standardului monetar.

⁹ „Considerații asupra ornamentației orfevrăriei dacice” (pg. 100-106)

sacralizării unor simboluri, a valorizării acestora în cheie exclusiv estetică. Notabil este și capitolul IX¹⁰, în care ne atrag atenția mai multe problematizări formulate de autor – printre ele, cele privind deteriorările posibil intenționale ale pieselor și eventualele semnificații ale acestei practici (care ar fi meritat extinsă), sau cea (cu sugestiile sale privind relația dintre orfevieri și elitele epocii sau valoarea de întrebuințare factuală a pieselor în cauză) privind repararea în contemporaneitatea imediată a unor artefacte analizate.

Un capitol cu adevărat generos, din păcate, tratat cu o oarecare discreție, este cel dedicat iconografiei prezumtiv mitologice reflectate de orfevrăria dacică¹¹. Aici, apelul la exercițiul taxonomic este pe de-a-ntregul justificat, el permițând autorului să evidențieze atât trei clase majore de personaje (desemnate, cu motivare, ca divinități feminine, eroi-cavaleri și ființe zoomorfe), cât și mai multe teme narrative. Desigur, unele din lecturile propuse acestor teme rămân deschise. Spre exemplu, considerăm că trimiterea la Oedip și Sfinx, în cazul temei “eroul-cavaler între bestii”, este riscantă, atâta vreme cât nici o referință narativă sau reconstrucție contextualizată la/despre geto-daci nu sugerează și nu motivează această trimitere, în vreme ce contextul cultural dionisiac (și reinterpretarea aferentă) este imediat, vizibil și generos documentabil. Foarte valoroasă ni se pare aici stabilirea, de către autor, a conexiunii cu motivul panregional al Cavalerului Trac – și îndrăznim să opinăm că tema “perechea de eroi-cavaleri” ar fi putut fi, la rândul său, raportată în termeni productivi sub aspect gnoseologic la motivul Cavalerilor Danubieni, acesta din urmă, reprezentativ pentru debutul sincretismului daco-roman, prezentând destule date ale resurecției unor motive anterioare, de certă filiație autohtonă. Regretăm și faptul că autorul nu s-a lăsat tentat de raportarea la iconografia epocii princiare traco-getice, aceasta părând să constituie principalul filon de constituire al imagisticii reflectate de orfevrăria Daciei clasice. Un capitol bine condus și ponderat în economia generală a tezei este cel consacrat inventarelor de piese¹², unde autorul formulează câteva observații prețioase referitoare la regulile de asociere a tipurilor de obiecte, serviciile și accesoriile pentru banchet, cu numeroase sugestii implicite privitoare la ritualurile de curte și/sau cult. În fine, penultimele două capitole¹³, indiscutabil necesare, ar fi putut fi tratate împreună, cel dintâi constituind doar eșafodaajul teoretic al celui de-al doilea aplicativ. Rămân notabile, aici, atât propunerea de periodizare a orfevrăriei dacice, cât și considerațiile privitoare la distribuția teritorială a pieselor descoperite, studiile de caz propuse (mai ales cele referitoare la arealele “metropolitane” Sarmizegetusa și Cumidava-Sargedava/Oltul Superior) dovedindu-se aplicații sugestive și, deopotrivă, validatoare ale metodei. Interesante sunt și observațiile legate de corelația dintre concentrările de piese și axele comerciale sau poliile regionali. Teza se încheie cu o secțiune concluzivă¹⁴, sintetizând corect și explicit rezultatul demersului realizat de autor, care concentrează aici câteva rezultate valoroase privitoare la cronologia și utilitatea (menirea) orfevrăriei, dar mai ales la funcția sa de fenomen cultural-iconografic. Un excurs post-concluziv¹⁵ întregește lucrarea, funcționând mulțumitor ca anexă ilustrativă pentru opțiunile metodologice ale autorului.

Concluzionăm, la rândul nostru, reiterând faptul că (în pofida unei opțiuni tehnoredacționale cel puțin neinspirate, cu efect vădit parazitărilor, și a unor marginale supralicitări redacționale, tributare unor automatisme de catedră) ne aflăm în fața unei realizări editoriale valoroase, venind din partea unui cercetător care și-a făcut un program de lungă durată din investigarea moștenirii orfeviere dacice - o lucrare care merită o dată în plus salutată pentru faptul că a apărut pe fondul de interes și convocare la reevaluare generat de cazul “brățărilor de Sarmizegetusa” și că nu a abdicat, pe fond, de la analiza obiectivă, integrată, a temei.

¹⁰ „Tratamentul aplicat pieselor de orfevrărie în vechime” (pg. 106-110)

¹¹ Capitolul X „Iconografie și mitologie în orfevrăria dacică”, (pg. 111-120)

¹² Capitolul XI „Analiza inventarelor: conținut și semnificație” (pg. 121-137)

¹³ Capitolul XII „Cronologia relativă și absolută” (pg. 138-145), respectiv, Capitolul XIII „Cronologia orfevrăriei dacice” (pg. 146-161)

¹⁴ Capitolul XIV „Orfevrăria dacică, o formă originală de reprezentare culturală. Concluzii” (pg. 162-166)

¹⁵ „Contribuții la studierea brățărilor de aur de la Grădiștea Muncelului” (pg. 167-178)